

DE CITADELKAZERNE AAN DE HEUVERPOORT *

Vooraleer aan de eigenlijke geschiedenis van de citadelkazerne te beginnen dachten we dat het de lezer zou interesseren de reden te kennen waarom die versterking aan de Heuverpoort er moest komen. Ziehier, zeer in het kort, het verhaal van “de Barrière der Nederlanden”.

Tot bij het begin van de 18de eeuw lag België onder de knoet van Spanje. Toen Karel II, koning van Spanje en dus onze soeverein, in 1700 kwam te overlijden zonder erfgenamen na te laten begonnen de moeilijkheden. Lodewijk XIV, de Franse zonnekoning, eiste de gebieden op voor zijn kleinzoon Filips die door Karel II aangewezen was, op voorwaarde dat hij aan de Franse kroon zou verzaken. Ook de Oostenrijkse hertog Karel van Habsburg, evenzeer aanspraakmaker op de Spaanse kroon, liet zich gelden.

Lodewijk XIV liet er geen gras over groeien. In naam van zijn kleinzoon bezette hij onze gewesten. De “Grote Alliantie” het zogeheten Europees verbond, vormde zich terug en na de slag te Ramillies (23 mei 1706) moesten de Fransen inbinden.

Ons land werd nu bestuurd door een commissie “Anglo-Bataafse conferentie” genaamd, waarvan aartshertog Karel, die zich nu Karel III koning van Spanje liet noemen, de leiding had.

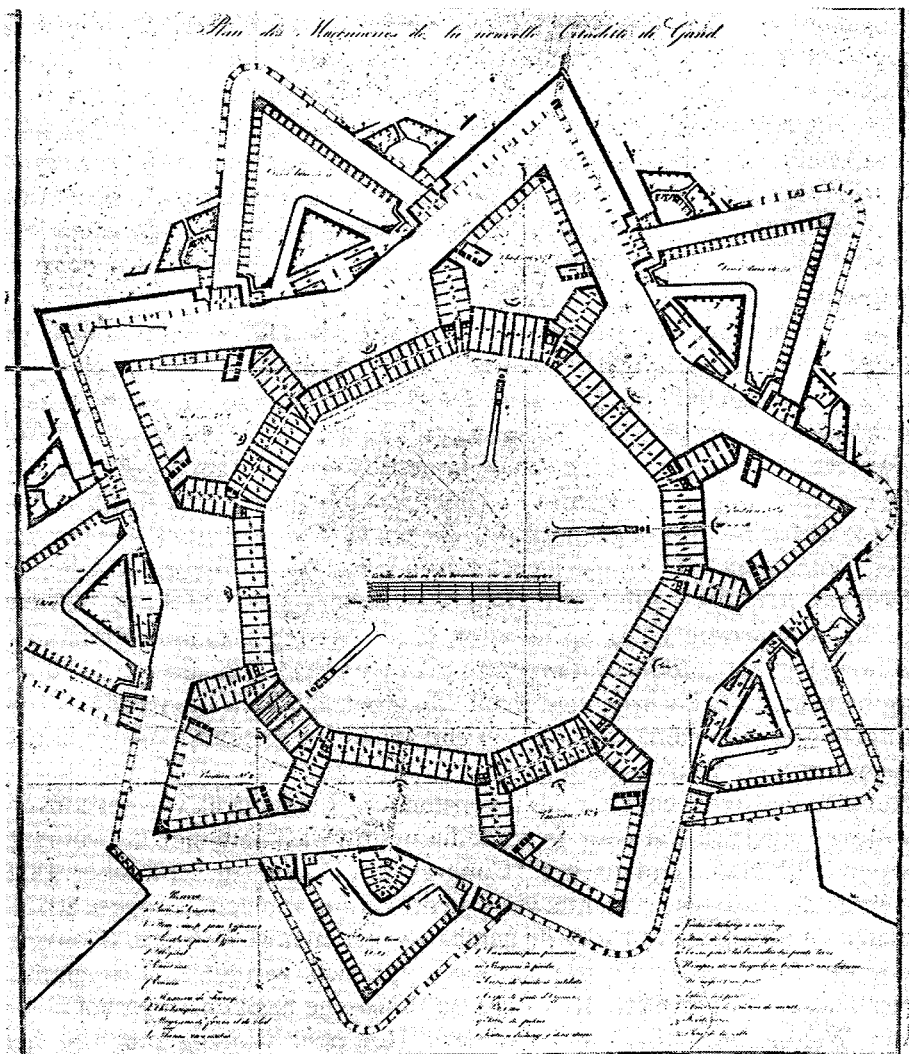
Het overlijden van keizer Jozef I van Duitsland (1711) bracht grote verandering in de heerserswereld. Karel III, reeds koning van Spanje, werd nu ook keizer van Duitsland (Karel VI). Voor de Engelse kroon was dit teveel van het goede. De Britten vonden het Europees evenwicht verbroken. Engeland liet Karel VI in de steek en begon onderhandelingen met Frankrijk.

De “Vrede van Utrecht” (11 april 1713) moest alles tot het beste regelen. De Zuidelijke Nederlanden (België) werden toegewezen aan Karel VI. De Nederlandse Republiek (Holland) kreeg het recht enkele vestingen in ons land als veiligheidsbarrière tegen Frankrijk te bezetten.

Na nog enkele schermutselingen tussen Frankrijk en Oostenrijk nam Karel bij de “Conventie van Rastatt” en het “Verdrag van Baden” (1714) genoegen met het grondgebied hem te Utrecht toegewezen, voortaan “Oostenrijkse Nederlanden” geheten.

Het “Verdrag van Antwerpen of Barrièretraktaat” regelde voor de Nederlandse Republiek het barrièrerecht. Hollandse troepen mochten in ons land acht punten bezetten die als strategisch werden beschouwd. (1) Gent viel buiten het lijstje, de stad moest worden verdedigd door nationale troepen.

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985, Nr. 4.

Afb. 1.

Ons landje was dus een soort niemandsland geworden, gadministreerd van uit de verte, aanzien als mogelijk ruilobject en voorzien van forten bezet door Hollandse en Oostenrijkse soldaten die op de koop toe door de inwoners moesten worden betaald.

De Hollandse militairen die de forten en versterkte plaatsen langs de barrière bezetten leidden een vadsig leventje. Bij gebrek aan fondsen voor herstelling vielen de versterkingen stilaan in ruines. In 1744 hadden de troepen van Lodewijk XV dan ook geen moeite de fameuze lijn te doorbreken en ons land voor vier jaar te bezetten (troonopvolgingsoorlog). Het duurde tot 23 oktober 1748 vooraleer de Fransen ons met rust lieten (Vrede van Aken)

Engeland wou dat alles terug kwam zoals vóór 1744. Oostenrijk sputterde tegen en vanaf 1749 weigerde keizerin Marie-Therese de jaarlijkse 500.000 daalders voor het onderhoud van de barrièretroepen (15.000 man) aan de Verenigde Provinciën te betalen. Volgens haar had de laatste oorlog de nutteloosheid van de barrière genoeg aangetoond. Niettegenstaande de Hollandse regering ook geen heil meer zag in de verdedigingslijn bleven de troepen toch nog in de hun aangewezen garnizoenen enkel en alleen om zoveel mogelijk de heropleving van de economie in onze provincies te beletten.

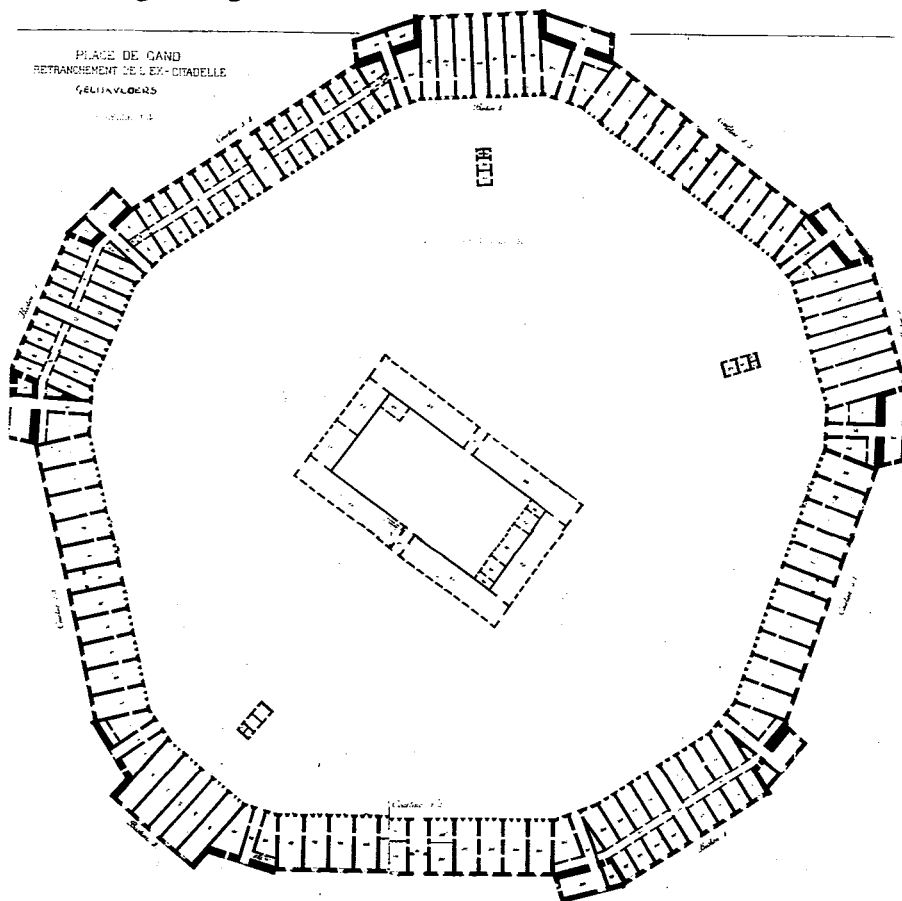
Nadat hij zijn moeder was opgevolgd schafte Jozef II, op eigen houtje, de mistoestand af. Hij liet de belanghebbenden weten dat hij de versterkingen op zijn grondgebied liet afbreken. De Hollanders maakten weinig tegenwerpingen en op 18 april 1782 verlieten hun laatste regimenten ons land. Tot hier de eerste aflevering van de fameuse barrière tegen Frankrijk. (2) Gedurende de periode waarin ons land was ingelijfd bij Frankrijk (1794-1814) was er natuurlijk geen sprake van een verdedigingslijn tegen het zuiden. Vanzohaast de Franse legers waren verslagen en zeker nadat Napoleon van het eiland Elba uit verbanning was teruggekeerd drong zich het probleem barrière terug op de voorgrond. Niettegenstaande Bonaparte genoeg had aangetoond dat militaire overwinningen behaald werden door mobiele legers in het vrije veld en niet door belegeringen van steden en vestingen, opteerde men opnieuw voor een versterkte fortenlijn om Frankrijk binnen zijn grenzen te houden.

Het plan had evenveel voor- als tegenstanders. Onder druk van het conservatieve Engeland, dat voor de verdedigingslijn was, nam men het voorstel uiteindelijk aan. Tijdens het "Congres van Aken" in september 1818 stemde de Europese Alliantie voor de oprichting van een Europese strijdmacht en terzelfder tijd voor de aanleg van een nieuwe barrière. (Convention des forteresses). Er zou een leger opgericht worden met Belgische, Hollandse, Oostenrijkse, Russische en Pruisische troepen onder het bevel van Wellington, prins van Waterloo. Het plan voorzag o.a. dat het nieuwgevormde Verenigde Nederlandse Koninkrijk een contingent van 60.000 man zou leveren. In geval van oorlog moesten de versterkte plaatsen in de Nederlanden worden bezet door volgende troepen;

- Engelsen : Oostende, Nieuwpoort, Ieper, Oudenaarde, Gent en Dendermonde.
- Pruisen : Hoeselt, Namen, Dinant, Charleroi, Philippeville en Mariembourg.
- Belgen en Hollanders : Doornik, Ath, Bergen, Bouillon en Luik.

De te versterken steden werden natuurlijk onder de loep genomen. Het Engelse Royal Engineers kreeg de opdracht een studie te maken en rapport uit te brengen over die plaatsen. Hierna volgt een samenvatting van het verslag dat de Britse kapitein Danson op 1 november 1815 maakte over de stad Gent.

- “- Stad : De omtrek van de plaats, de citadel (Spanjaardenkasteel sic) meegerekend, bedraagt ongeveer 6 Engelse mijl. De bevolking telt 60.000 zielen.
- Versterkingen : De versterkingen te Gent bestaan uit twee delen; deze van de stad en deze van de citadel. De stadsversterkingen bestaan uit een oude vesting geflankeerd door open bolwerken van verschillende hoogte omgeven door een gracht gevuld met water, uitgezonderd in de richting Kortrijk. Het is mogelijk bijna gans het gebied rond de stad onder water te zetten. De delen van de versterking die niet beschermd kunnen worden door overstroming zijn hersteld. Alle borstweringen zijn hersteld. In de richting van Kortrijk zijn er twee vooruitgeschoven posten, elk voor 100 man gebouwd. Ze zijn verbonden met de stad door overdekte gangen. In de richting van Brugge zijn eveneens twee vooruitgeschoven posten voor elk 30 man. De citadel gelegen in de richting van Antwerpen bestaat uit een regelmatige vierhoek met vier bolwerken. De overdekte verdedi-

Afb. 2. Kazerne en citadel - gelijkvloers. Let op de barak in het midden.

- gingsmuur heeft een hoogte van 30 voet. De vroeger geslagen bressen zijn hersteld. Een gracht van 4 1/2 voet diepte omsluit de versterking.*
- *Poorten : De stad heeft zeven poorten; de Antwerpse, Brusselse, St-Lievens, St-Pieters, Kortrijkse, Brugse en Saspoort. Ze zijn allen in goede staat. Er zijn twee poorten aan de citadel, één geeft verbinding met de stad de andere met het halvemaanbolwerk vóór de versterking.*
 - *Bruggen : Afgezien van de bruggen die naar de zeven poorten leiden zijn er verschillende kleine bruggen die de verbindingen in de stad verzorgen.*
 - *Artillerie : De stad beschikt over 20 kanonnen van 18 pond, 14 van 12 pond, 5 van 10 duim en 4 van 8 duim. De mortieren zijn geplaatst in de citadel. De affuiten en ligplaatsen voor al die vuurmonden zijn in goede staat. 35 artilleriestukken zijn in reserve gehouden in de magazijnen van de citadel.*
 - *Magazijnen : Tussen de St-Lievens en St-Pieterspoort bevindt er zich een poedermagazijn dat 2000 vaten buskruit kan bevatten. Het gebouw is in goede staat maar zodanig onbeschermd dat men besloten heeft de munitie in de magazijnen van de citadel te plaatsen. Onder de kapel in de citadel bevinden zich drie plaatsen waar men gemakkelijk 2.400 vaten buskruit kan onderbrengen. Het klooster der Capucienen is aangeslagen en doet dienst als militair magazijn.*
 - *Kazernen : Deze binnen de stad zijn berekend op ongeveer 4.000 man infanterie en 500 kavalerie.*
 - *Hospitalen : voor 700 patienten.*
 - *Wachtlokalen : Een aan iedere stadspoort, een aan de citadel en een in het stadscentrum, allen in goede staat.*
 - *Water- en afvalleidingen : Geen enkele verbonden met de versterkingen. Het afvalwater en vuilnis van de stad worden in de Schelde en in de Leie geloosd.*
 - *Voorraden : 70.000 rantsoenen.*
 - *Water : Genoeg en goed. Komt van bronnen en citernen.*
 - *Noodzakelijk garnizoen : Voor de citadel 1.500 man. Voor de stad 3.500.*
 - *Actuele bezetting : 3.500 Belgische infanteristen en artilleristen.*
 - *Overstromingen : Het terrein rond de stad, tussen de St-Lievenspoort en de Opper-Schelde en vanaf de Leie tot aan de Antwerpse poort kan onder water gezet worden tot een diepte van 1 tot 4 voet. De dijken en sluizen zijn in goede staat.*

Tot zover het verslag van kapitein Danson. (3) Tijdens verdere besprekingen kwam men tot het besluit dat het Spanjaardenkasteel niet meer voldeed aan de voorwaarden van de moderne fortenbouw. Er moest een nieuwe citadel komen op de meest kwetsbare plaats van de stad t.t.z. tussen de Kortrijkse- en Heuverpoort. Als reden van de bouw gaf men aan; *Ten einde tot het openhouden der gemeenschap met Engeland, van de rivier de*

naar de gouverneur der Nederlanden uit 1675. Op bevel van Jozef II begon men die versterking af te breken in 1783.

1821

“Den hertog van Wellington is voorleden Donderdag om zes uren ’s avonds, uyt Doornyk langs Audenaerde alhier aengekomen en afgestapt in het hôtél van de peirden-posterije... Des anderdags zeer vroeg zyn zy gegaen buyten de kortryksche poorte op den grond die bestemd is voor het fort...” (Gazette van Gend = GvG maandag 13 aug) Dezelfde avond gaf Wellington zijn fiat aan de plannen en droeg Van Pittius op aan de werken te beginnen.

1821

Het Koninklijk Besluit van 4 oktober keurt de bouwplannen goed. (Ghendtsche-Tydinghen = G.T. 1978 blz. 228).

1822

“Wegens administratieve oorzaken, bleef echter het begin van den arbeid verschoven tot den 27sten Mei, op welken dag de eerste spade gestoken werd”. (Gey Van Pittius. Beschrijving der nieuwe citadel te Gent, blz. 4).

1823

“... terwijl de eerste steen onder de punt van bastion Nr. 2, door den schrijver den 15den april is gelegd geworden”. (Van Pittius, blz. 4).

1823

“De hertog van Wellington is van Parys over Bergen, Ath, Doornyk en Audenaerde eergisteren om vyf uren ’s avonds, in Gent aengekomen, naerdathy de werken van onze nieuwe citadelle buyten de kortryksche poorte had bezichtigt...”. (GvG woensdag 25 augustus) Wellington kwam geregeld op bezoek. Hij reisde iedere maal door gans België om er de versterkingen van de “Barrière” te inspecteren.

1826

“... niettegenstaande het oponthoud is in de zomer van het jaar 1826 al het metselwerk afgeraakt, met uitzondering van vier steenen torens of reducts in de ravelijns...” (Van Pittius, blz. 4).

1827

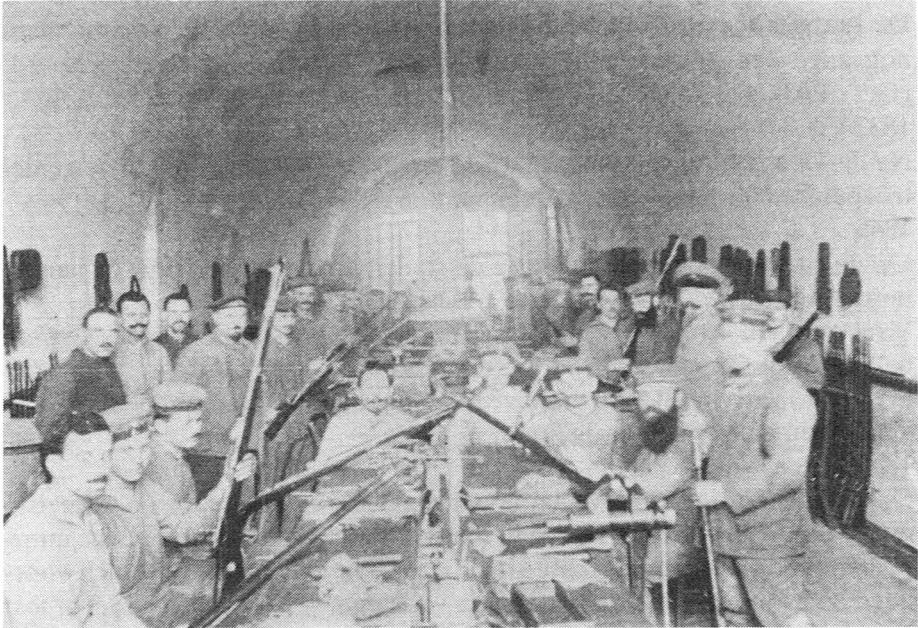
Op 20 augustus begint men aan de afbraak van de Heuverpoort, de werken duren tot 18 februari van volgend jaar. (raadsverslagen).

1830

De 18e augustus brengt men de kanonnen uit het Spanjaardenkasteel naar de bijna afgewerkte citadel. (GvG 20 augustus)

1830

Op 1 oktober trokken de Verenigde Nederlandse troepen zich terug in de citadel. De bevelhebber, kolonel Des Tombes, had op dit ogenblik 2.800 man onder zijn bevel. De volgende dag kwamen nog 120 soldaten, door de patriotten uit Oudenaarde verjaagd, de groep versterken. (G.T. 1980, blz. 131)

Afb. 4. Een bovengrondse kamer met twee vensters.
De Duitsers gebruikten deze lokalen als werkplaats waar hun herstellende zieken en gekwetsten aan de "arbeid" gezet werden.

Afb. 5. Op de binnenplaats, let op de kamers met 1 ingang en twee vensters (verzameling André Verbeke).

1830

De 19e oktober verlieten de Hollanders het fort. Er bleven de kommandant nog ongeveer 700 man. De rest, allemaal Belgen, waren gedeserteerd. (G.T. 1980, blz. 143)

1832

Na de Tien-daagse veldtocht (2 tot 12 augustus 1831) voltooiden de genie-troepen de citadel. (militaire documenten)

1845

Op de zitting van 11 juli beloofde de stadsraad alle steun te geven aan de petitie met de vraag de citadel af te schaffen.

Van nu af aan kwamen geregeld petitie's toe op het stadhuis. Het schepencollege beloofde steeds het nodige te doen om de opstellers tevreden te stellen maar in werkelijkheid werd zeer weinig ondernomen om de citadel te verwerven en te doen verdwijnen.

1849

Op de raadszitting van 27 januari, interpelleerde men voor de zoveelste maal voor de afschaffing van de versterking aan de Heuverpoort. De interpellanten kregen onverwachte steun door een gebeurtenis die zich voerde op 29 januari. *“Wat meermalen voorzgd werd, dat de citadel of fort tusschen de heuver- en kortrijksche poorten aengelegd, nooit tot iets anders dan tot onheil of nadeel der stad zou strekken werd maendag-morgend schier verwezenlijkt. Eenige minuten na halfacht uer deed zich een hevigen schok of uitbarsting door de geheele stad gevoelen... het was het bolwerk van bastion Nr. 5 dat in de lucht sprong !”*. (GvG woensdag 31 januari)

Een zekere Bernard, onderluitenant-garde der artillerie, had zich het leven genomen door een der munitiekelders in de lucht te laten springen. Hij had zich schijnbaar schuldig gemaakt aan diefstal en moest voor de tuchtraad verschijnen. Nog weken nadien bericht de GvG over dit voorval. Buiten de onderluitenant lieten nog twee andere militairen het leven. De dader had 65 vaten buskruit tot ontploffen gebracht.

1870

De Staat wil de gronden en gebouwen rond de eigenlijke citadelkazerne verkopen voor 1.000.000 frank. Op de zitting van 22 april kwamen de Schepenen akkoord om de koop voor die prijs aan te gaan.

1870

Op 25 april werd het akkoord tussen Staat en Stad getekend. (militaire documenten)

1870

De wet van 31 mei bevestigt de overeenkomst van 25 april. Volgens artikel 4 mogen de gebouwen die nog in gebruik zijn voor de garnizoensdienst niet afgebroken worden vooraleer de stad voorzien heeft in vervanging overeenkomstig de wensen van het Departement van Oorlog. (militaire doku-

menten) Het ging hier over de kazerne zelf en enkele kleinere gebouwen zoals het wachtlokaal aan de Heuverpoort. Het kan gezegd dat de Stad dit artikel 4 volledig naast zich heeft neergelegd. Er zijn verschillende gebouwen afgebroken waarvoor men nooit een vervanging heeft voorzien.

1870

Op 9 juli gaf de Dienst der Domeinen de gronden over aan de stad. (militaire documenten)

1870

Zes dagen later werden de wet van 31 mei en daardoor ook de overgave van 9 juli ingetrokken. De oorlog tussen Duitsland en Frankrijk was uitgebroken. De Belgische legerleiding wist niet hoe de schermutselingen gingen uitlopen en nam het zekere voor het onzekere door het leger te mobiliseren en de nog bestaande versterkingen in staat van verdediging te brengen. De oorlog was uitgelokt door Duitsland om enkele Franse gebieden aan te hechten. Frankrijk moest toegeven. Op 28 januari 1871 besloot men tot een wapenstilstand totdat de vrede werd ondertekend in Versailles (26 februari). Frankrijk moest de Elzas en Metz opgeven.

1871

De stad die reeds urbanisatieplannen had laten opmaken richt op 21 april een brief aan de dienst der domeinen met de vraag zo snel mogelijk terug over de citadelgronden te mogen beschikken. (raadsverslagen)

1871

Op 7 maart voert men terug de akkoorden van 31 mei 1870 uit. Men begon spoedig aan de afbraak, nivellering en uitvoering van de urbanisatieplannen. (dagbladen uit die tijd)

Afb. 6. Een kamer van het kelderverdiep.

We zullen niet uitweiden over de aanleg van het park en de lanen en straten errond. Men kan over dit onderwerp genoeg vernemen in verschillende publikaties. (5)

1897

De stad, die met het oog op de komende Provinciale Tentoonstelling, (1899), wilde beschikken over alle resterende gebouwen van de citadel begon eindelijk werk te maken met plannen voor een nieuwe kazerne, zoals voorzien in de wet van 31 mei 1870.

1898

De GvG wist op 5 januari te melden dat de oude kazerne op de Kattenberg zou worden afgebroken om op dezelfde plaats een nieuwe neer te zetten. (G.T. 1985 blz. 273)

1898

De legerleiding wilde zich niet laten kennen en stond toe dat men de helft van de citadelkazerne gebruikte voor de provinciale tentoonstelling. *“Nieuwe beslissing ten opzichte van de citadel. Een batterij zal naar Braschaat gaan. De anderen naar de kazerne in de Keizerstraat. De citadel zal door een houten afsluiting in twee verdeeld worden, in de ene helft komen er twee bataljons van het 1ste Linie, het 3de bataljon zal naar de St-Pieterskazerne gaan. De tweede helft van de citadel is ter beschikking van de stad voor de provinciale tentoonstelling van 1899”*. (GvG van 20 januari)

1898

GvG van 24 augustus; *Het grote middengebouw (de barak op het middenplein, sic) krijgt een glazen dak en wordt gebruikt voor de tentoonstelling”*.

1898

“Bij overeenkomst van 27 september en 23 oktober gesloten tusschen de Staat en de Stad Gent, belooft de eerste af te zien van alle recht op de voornoemde gebouwen van de ex-citadel mits afstand door de stad van een terrein van 42 a 25 ca ten zuiden van de infanteriekazerne op de Kattenberg en het betalen van een som van 700.000 frank betaalbaar in zeven jaarlijkse stortingen van 100.000 frank. Dit akkoord komt in voege van zohaast de nieuwe kazerne op de Kattenberg zal voltooid zijn”. (militaire documenten)

Daar men de nieuwe kazerne groter wilde hebben dan de vorige moest men kunnen beschikken over die 42 are grond. Op dit terrein stonden twee huizen van een zekere Van Renterghem, die men onteigende en afbrak. De staat deed ook een “geste” door in dezelfde periode het justitiepaleis aan te kopen voor 500.000 frank.

1907

“Op 30 september zal de ex-citadel definitief verlaten worden”. Dit meldde, uiteraard in het Frans, de “Flandre Libérale” van 23 september.

1907

“Bij Koninklijk Besluit in dagtekening van 12 november 1907, houden de

gebouwen der gewezen citadel van Gent en hunne aanhoorigheden op ten dienste van den troep te zijn en mogen ter beschikking der stad Gent gesteld worden". (Staatsblad 15 november)

1908

Overgave aan de stad met proces-verbaal van 9 januari. (militarie documenten)

1913

Het grootste gedeelte van de kazerne is afgebroken voor de wereldtentoonstelling. (G.T. 1975, blz. 168)

1937

Resterende gebouwen afgebroken. (G.T. 1975, blz. 168)

1950

De laatste overblijfselen van de kazernegebouwen weggebroken. (G.T. blz. 168)

De citadel kon, volgens de "Journal des sciences militaires" van maart 1841, 10.000 man herbergen. Van Pittius zelf was gematigder in zijn uitspraken; "*Binnen deze citadel kunnen in oorlogstijd en wanneer de manschappen op stroo of matrassen op den grond liggen, behoudens de noodige magazijnen, enz, in de algemeene verschansing worden gehuisvest 6000 man*". (4) (Afb. 1)

We wilden het zeker weten en hebben de militaire plannen, getekend rond 1875, grondig bestudeerd. (Afb. 2 en 3) De eigenlijke kazernes bevonden zich in de bijna regelmatige vijfhoek binnen de hoofdwals, rond de open binnenplaats. Wanneer we nu alle plaatsen met uitzondering van de wachtlokalen, stallen, keukens, cachotten, latrines, traphallen en gangen samenrekenen komen we aan een beleggingscapaciteit van 5.494 man. In deze berekening hebben we ieder militair een plaats van één meter gegeven om zijn vermoeide ledematen uit te strekken op de met stro bedekte bodem. Er werd ook verondersteld dat de infirmerie, de bakkerij, de magazijnen en andere plaatsen van algemeen nut, in de kanonnenkelders van de bastions en ravelijnen waren ondergebracht. Ook hebben we er geen rekening mee gehouden dat de officieren en onderofficieren zich niet tevreden stelden met die één meter stro.

Als we nu aannemen dat men de manschappen niet op andere plaatsen dan in de binnenste ring van de versterking onderbracht, kunnen we zeggen dat de citadel gebouwd was voor hoogstens 5.000 man.

De soldatenonderkomens lagen verdeeld over twee verdiepingen, een kelder en een gelijkvloersetage. Er waren twee soorten parterreruimten. De meeste hadden alleen twee vensters (Afb. 4), de andere twee vensters waartussen een deur die op de binnenplaats uitkwamen. (Afb. 5) De kelderkamers beschikten alleen over twee kleine opperventers en een binnendeur. (Afb. 6) De kamers gelegen aan de binnenwallen (courtines) wa-

Afb. 7. De verbindingsdeuren tussen de kamers. (Verzameling Van Wesemael)

ren onderling verbonden door tussendeuren, meestal in groepen van zes. (Afb. 7) De lokalen aan de bolwerken (bastions) palend, bereikte men langs een centrale gang. (Afb. 8)

Als men bedenkt dat de verlichting in die tijd nog gebeurde met kaarsen en petroleumlampen, kan men zich voorstellen wat een soldaat uit de laatste kamer meemaakte, als hij 's nachts dringend naar de latrine moest.

Zoals we gelezen hebben verlieten de Hollandse troepen de citadel op 19 oktober 1830. De burgerwacht bezette daarop het fort tot wanneer ze afgelost werden door het nieuwgevormde "regiment van Gent". (6)

Na de tiendaagse veldtocht likte men zijn wonden. Het Hollandse gevaar bleef bestaan. De Belgische genietroepen zorgden voor de volledige afwerking van de versterking die steeds tenminste één infanteriebataljon als bezetting had. Alleen de kamers op het gelijkvloers werden door troepen betrokken. In de kelderverdieping vond men de cachotten en magazijnen.

Nadat Willem I op 1 februari 1839 de XXIV artikelen ondertekende en daarmee eindelijk de onafhankelijkheid van België erkende, kon men de meeste troepen van onze noordergrens terugtrekken. De eenheden kregen nu een, min of meer, vast garnizoen aangewezen.

In de citadel, die niet berekend was op militair vervoer, bouwde men midden op de binnenkoer een barak. Ze bood onderkomen aan een kleine

Afb. 8. Zicht vanaf de binnenplaats op de binnenwal. De opening onder de ladder is een toegang naar een der centrale gangen. De kleinere openingen zijn vensternissen van gelijkvloerse kamers. (Foto : Van Wesemael 1950)

Afb. 9. De hoofdboort van de citadelle. Let op de barak op het binnenplein. (Verzameling André Verbeke)

manège, een hangar voor pakwagens, een droogzaal en verschillende opslagplaatsen. (Afb. 2 en 9)

De laatste decennia, vóór de definitieve overdracht aan de stad, lagen in de citadel; het 1ste Linieregiment en enkele batterijen van het 1ste Artillerie. De pakwagens van het 4de Lansiers, de caissons van de artilleriestukken en het kazerneringsmateriaal van het garnizoen vonden er ook een plaats.

“Op maandag 30 september zal de ex-citadel definitief verlaten worden door het 1e Linie, dat zijn Staf en twee bataljons zal logeren in de St-Pieterskazerne. Een bataljon onder bevel van majoor Braibant zal garnizoen nemen te Dendermonde. Het zal nu niet lang meer duren vooraleer de citadel wordt afgebroken”. Met dit kleine berichtje in de “Flandre Libérale” van 23 september 1907 werd de eens grootste versterking van Europa afgeschreven.

Roger VAN AERDE
1984

BIBLIOGRAFIE - NOTEN

- (1) De Hollanders mochten volgende barrièrepunten bezetten : Veurne, Fort van Knokke op de IJzer (bij Dixmuide), Menen, Ieper, Waasten, Doornik, Namen en Dendermonde (samen met Oostenrijkse troepen).
- (2) E. Hubert : Les garnisons de la Barrière dans les Pays-Bas Autrichiens. In : Mémoires couronnés de l'Académie Royale. Tome LIX. 1902.
H. Pergameni : Les garnisons de la Barrière. In : La revue de Belgique, 2e serie XXXVIII. 1903.
C. Rahlenbeck : La Belgique et les garnisons de la Barrière. z.d.
- (3) R. Willems : La Barrière des Pays-Bas 1715-1815. De Marlborough à Wellington. In : Carnet de la Fourragère, 8e serie. 1948.
- (4) Gey Van Pittius : Beschrijving der nieuwe citadel te Gent, gebouwd in de jaren 1822-1830. z.d.
- (5) Lijst met publicaties over de citadel en het park :
 - Gendtsche Tydinghen : 1974, blz. 128. 1975, blz. 12, 168. 1977, blz. 117. 1978, blz. 6, 228. 1979, blz. 298. 1980, blz. 247, 302, 304, 308. 1981, blz. 83, 86, 174.
 - P. Claeys : La citadelle et le parc. In : Les monuments de la ville de Gand. 1905.
 - L. Lekens : Het citadelpark te Gent. In : Vlaamse toeristische bibliotheek. 1965.
 - S. Janssens : In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad. Gewezen ingangspoort van de citadel. 1980.
 - Roeland : Het slopen van de Gentse citadel. In : De Stad, II. 1929.
 - V. Van Der Haeghen : La porte de la citadelle de Gand. In : Bulletin der handelingen der Mij. voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent. VII. 1899.
 - Van Severen : Rond de oude poort van de citadel. In : Toerisme in Oost-Vlaanderen. N° 1. 1964.
 - M. Van Wesemael : Iets over de “Kazematten” van de citadel. In : Toerisme in Oost-Vlaanderen. N° 3. 1964.
 - W.R. : Uit Gents hedendaagsche geschiedenis. In : Gentsch Museum N° 19 van 13 mei 1900.

- (6) Reeds op 26 oktober besloot het Voorlopig Bewind in Brussel dat de militairen die het Verenigd Nederlandse leger hadden verlaten, terug moesten worden opgeroepen in de nieuwe Belgische eenheden. De 17e Afdeling die jarenlang garnizoen had gehouden in onze stad, kreeg nu de naam "Regiment de Gand". De 25ste veranderde men de naam in "9e Linie-regiment". Vanaf 24 oktober richtte men in de grote cavaleriekazerne (Pesthuis) het 2de Jagers te paard op.

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1600 (omstreeks). In het handschrift van "De ghelase veinsteren" f°12v, van de Gentse St.-Baafskathedraal (inv. nr. 745) "En celle qu'on apelle de Adam et Eva... Tenant le costel meridiem sont y fenestres comme a la precedente esuelles py ast rien digne de memoire icy py aussy en la subse- quente".

1604. Carel van Mander meent in zijn Schilder-boeck (noot 15) dat de gebroeders samen in opdracht van Philips de Goede aan het retabel waren begonnen, maar dat Hubert tijdens het werk overleed.

1605. Christoffel van Heurne kopiëert het quatrijn (hs. baron Sillis de Relchy).

1608. Aubertus Miraeus, *Rerum toto orbe gestarum Chronica* (1608, f°345) gaat gedeeltelijk terug op van Mander's Schilder-boeck. Hij beschouwt het Lam Gods als een voorstelling van de 7 werken van Barmhartigheid.

1608. Franciscus Sweertius' *Selectae Chistiani Orbis Deliciae ex Urbibus, Templis...* (Keulen 1608, blz. 504) neemt over wat Van Mander en Miraeus vermelden.

1609 (vóór). Maximiliaan De Vriendt alias Vrientius, Gents stadssecretaris en dichter († 1614), die gehuwd was met Josine Vyt, haalt in zijn bekend epigram aan dat niet Filips de Goede (cfr. 1604), maar Vyt-Borluut de opdrachtgevers waren van het retabel. Eén van de drie kopiëen van de fundatieakte in het St.-Baafsarchief is door hem geauthentiseerd (243).